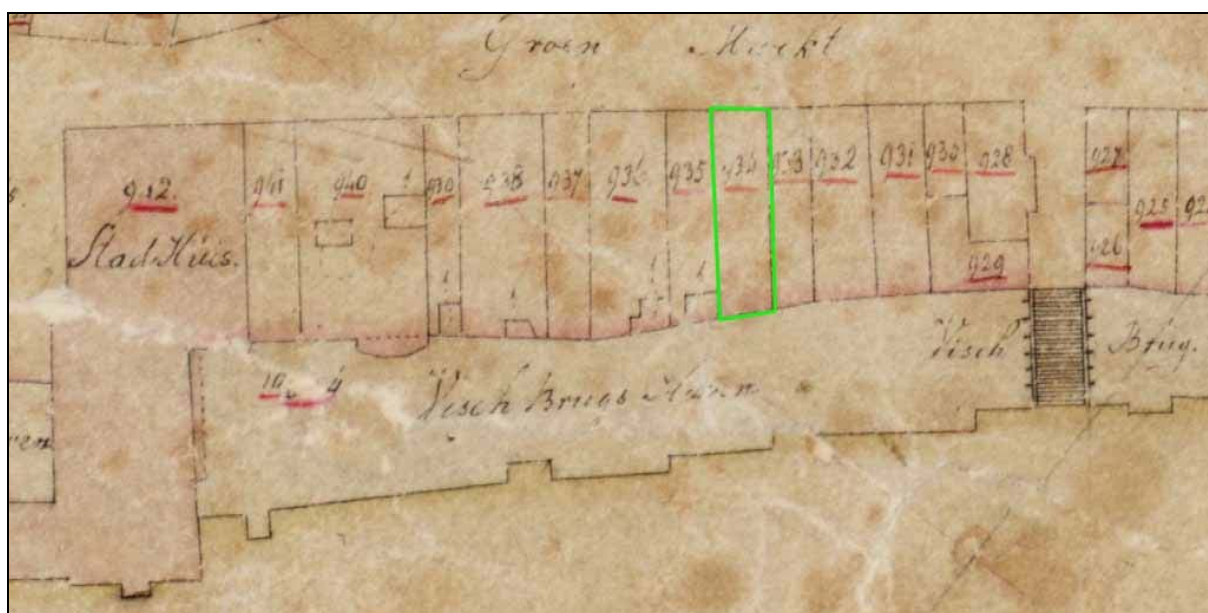

Dordrecht Ondergronds 44

Gemeente Dordrecht, Groenmarkt 74-76.

Een archeologische waarneming.

Dorst, M.C.

De locatie van het pand Groenmarkt 74 op de kadastrale minuut van 1811-1832.

2013

Gemeente Dordrecht
Stadsontwikkeling/Ruimtelijke Realisatie/Archeologie

Colofon	
ISSN	1876-2379
ISBN	n.v.t.
Tekst	M.C. Dorst
Redactie	J. Hoevenberg
Afbeeldingen	Gem. Dordrecht, Afd. Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Vormgeving	Afd. Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Drukwerk	Afd. Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Uitgave	Gemeente Dordrecht, mei 2013
<p>Gemeente Dordrecht Sector Stadsontwikkeling Afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie</p> <p>Postbus 8 3300 AA Dordrecht T (078) 639 64 02 monarch@dordrecht.nl www.dordrecht.nl/archeologie</p>	
© Gemeente Dordrecht, 2013	
<p>Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.</p>	

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Algemeen	4
2. Gegevens onderzoeksgebied	6
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden	6
3. Bureauonderzoek	7
4. Veldwerk	10
4.1 Methodes	10
4.2 Onderzoekresultaten	10
Literatuur	13

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Tijdens graafwerkzaamheden bij het verlagen van de vloer aan de Groenmarkt 74/76 is op 6 december 2012 een archeologische waarneming gedaan. Aangezien de graafwerkzaamheden binnen de, door de gemeente vrijgestelde 40 cm beneden maaiveld bleven, was er geen sprake van een onderzoeksplicht. Na de melding van de eigenaar van het pand, dhr. R. Portier, dat er muren onder de huidige vloer aanwezig waren, is besloten deze te documenteren. Daarnaast is de bodemopbouw gedocumenteerd door middel van een boring.

Dit document betreft een korte rapportage van de waarneming. Dit type veldwerk is niet gedefinieerd in de KNA 3.2 en het betreft het documenteren van ad-hoc gemelde archeologische waarden. Het gaat onder ander om locaties die, door een te klein oppervlak niet onderzoeksplichtig waren, maar waar tijdens de werkzaamheden toch vermeldenswaardige archeologische sporen werden aangetroffen. Het betreft geen KNA-conforme uitwerking van archeologische gegevens, het is slechts een melding van de aanwezigheid van archeologische waarden. Het doel van de rapportage van een archeologische waarneming is het verschaffen van (basis)informatie voor archeologische adviezen, bureauonderzoeken en bij toekomstige, in de nabijheid gelegen, veldonderzoeken.

Met dank aan dhr. R. Portier voor de melding en de mogelijkheid om de aanwezige bouwresten te documenteren.

Administratieve gegevens

Aard onderzoek:

Archeologische waarneming en boring

Projectcode:

1216

ARCHIS:

Onderzoeksmeldingsnr.: nvt

Vondstmeldingsnr: nvt

Periode:

Nieuwe Tijd

Datum onderzoek:

6 december 2012

Plangebied:

Groenmarkt 74/76

Provincie:

Zuid-Holland

Gemeente:

Dordrecht

Plaats:

Dordrecht/binnenstad

Toponiem:

Groenmarkt 74/76

Kaartblad:

38C

RD centrumcoördinaat:

105.195 / 425.320

Oprachtgever:

nvt

Uitvoerder(s):

Gemeente Dordrecht, Sector Stadsontwikkeling/Afdeling Ruimtelijke Realisatie

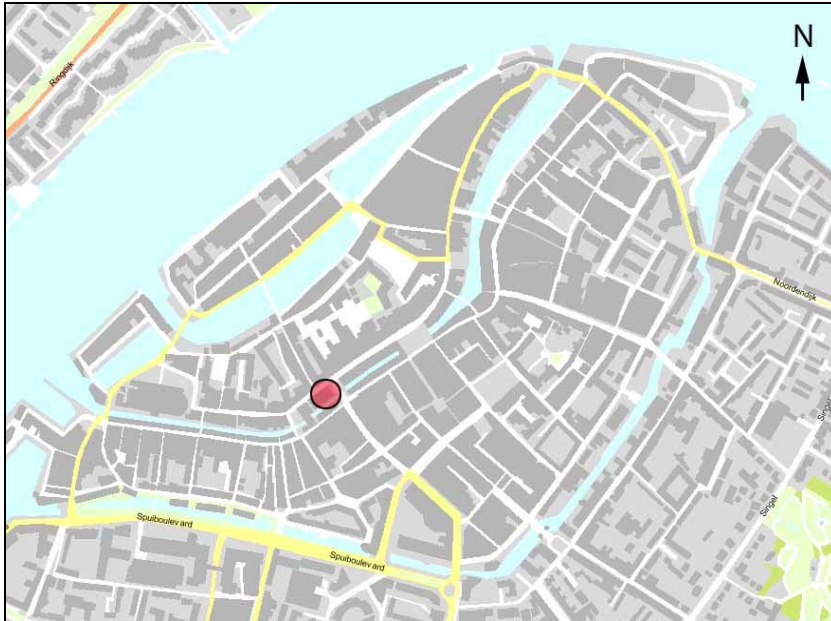
Medewerker: dhr. M.C. Dorst

Autorisatie:
Bevoegde overheid: Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek: dhr. E.E.G.M. van Dieën (waarnemend afdelingshoofd
namens B&W)
Autorisatie rapport: mevr. J. Hoevenberg (senior archeoloog)
Archivering projectgegevens en vondstmateriaal:
Digitaal: Archief Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
(www.dordrecht.nl/archeologie) / e-depot Nederlandse
Archeologie (<http://www.dans.knaw.nl>)
Analoog: Archief Ruimtelijke Realisatie en het Stadsdepot gemeente
Dordrecht

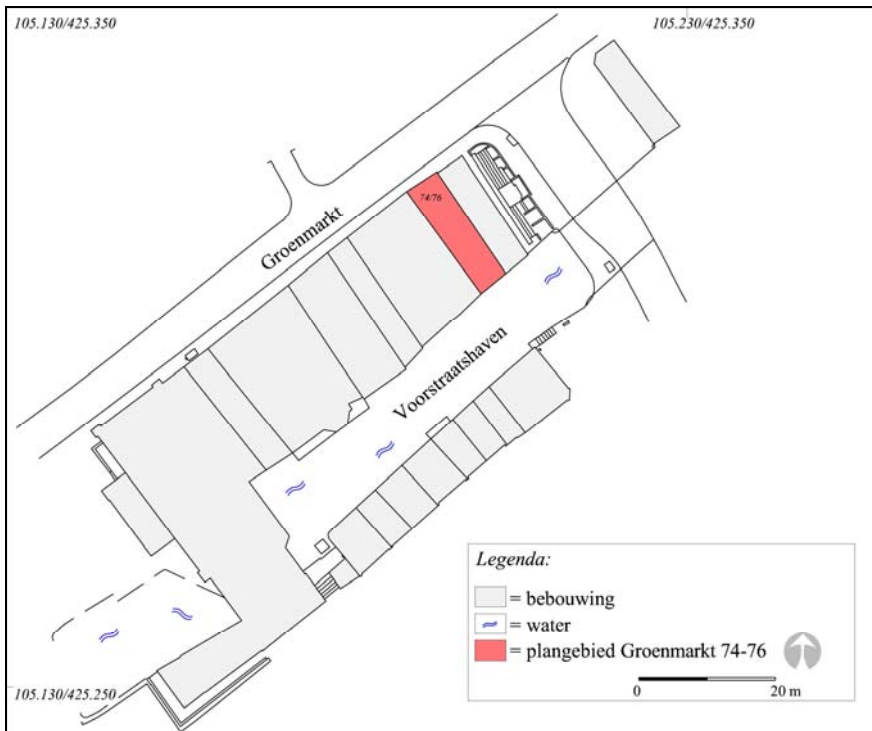
2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden

Het onderzoeksgebied ligt in de historische binnenstad van Dordrecht en betreft het pand aan de Groenmarkt 74/76 (afb. 1 en 2). In het pand is het huidige vloerniveau verlaagd waarbij een grondpakket tot circa 25 cm is ontgraven.

Afb. 1. De locatie van het plangebied in Dordrecht (rood).

Afb. 2. De locatie van het plangebied Groenmarkt 74/76 in detail (rood).

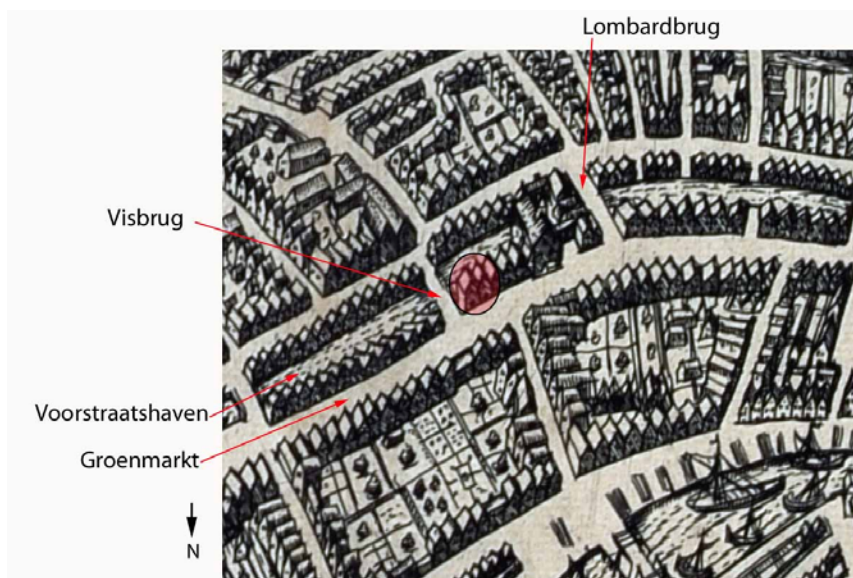
3. Bureauonderzoek

Historische gegevens

Het plangebied bevindt zich aan één van de oudste bewoninglinten van Dordrecht, namelijk de Groenmarkt. De locatie is gelegen aan de zogenaamde Poortzijde van de stad, in dit geval op of aan de noordelijke oeverzone van de vermoedelijke watergang de Thuredrith, de latere Voorstraatshaven. De oudste breedte van de Thuredrith/Voorstraatshaven is niet bekend, dus ook de begrenzing van de oudste oeverwal is niet bekend.

Pas vanaf de 16^e eeuw zijn er kaarten beschikbaar die (mogelijk) een enigszins betrouwbare weergave geven van de bebouwingssituatie.

Op een kaart van Ludovico Guicciardini uit 1581 is de zone direct aan de Voorstraatshaven bebouwd (afb. 3). Hierop is op de locatie naast de Visbrug het Huis *In't (Gulde) Vlies* te weergegeven.

Afb. 3. De locatie van het plangebied (rode cirkel) weergegeven op een uitsnede van een kaart van Guicciardini uit 1581. Op de locatie is bebouwing te zien. Vermoedelijk zijn er wel minder huizen weergegeven dan dat er in werkelijkheid gestaan hebben.

In 2010 is voor het pand een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd. De onderstaande bewoningsgeschiedenis is hieruit overgenomen.¹

Voor het huis Groenmarkt 74 wordt de huisnaam *In't (Gulden) Vlies* in verschillende akten aangetroffen tussen de jaren 1543 en 1594. Daarna wordt de naam niet meer gebruikt. In het oudste kohier van de tiende penning uit 1543 wordt Pier den Boer als eigenaar aangeslagen voor een bedrag van 16 Carolus gulden. Dit wijst op een huis van gemiddelde grootte, wat ook blijkt uit het haardstedenregister uit 1555. Hierin wordt namelijk vermeldt dat het huis drie haardsteden had. In de kohieren die volgen wordt Pier den Boer opnieuw vermeld, met de huisnaam daarbij: *int Gulde Vlies* (1553), *'t Vlies* (1555) en *Int Gulden Vlies* (1557).

Na zijn overlijden gaat het huis in 1558 over in handen van zijn zoon Pieter Pietersz. den Boer. Tussen 1558-1591 wordt hij in verschillende archiefstukken vermeldt als: *..waard in't Vlies..*. Blijkbaar drijft hij er een kroeg of herberg.

¹ Sigmond 2010.

In 1591 wordt het huis verkocht door zijn zoon Arien Pietersz. Boer aan de brouwer Pieter Comelisz. In 1591 verklaart deze dat hij 905 Carolus gulden schuldig is aan Arien Pietersz. Boer vanwege de koop van een geheel huis en erf met toebehoren genaamd 't *Vlies*, staande omtrent de Visbrug.

De verponding wordt in 1619 betaald door een zekere Jan Cornelisz., wieknaker. Het is daarbij niet duidelijk of hij belast wordt als eigenaar of als huurder.

Tussen 1633 en 1652 is het huis in handen van de apotheker Dirck van Slingeland. Hij behoort tot één van de meest vooraanstaande families van Dordrecht.

Tussen 1652 en 1680 is de twijnder Pauwels van der Nadt eigenaar van het pand. In een twijnderij werd garen of zijde sterker gemaakt door twee of meer draden in elkaar te draaien. Dit waren vaak kleine fabriekjes die draden leverden aan kleermakers of particulieren. Na zijn overlijden verkoopt zijn weduwe het huis in 1680 aan Cornelis Wouters van Lü, die het tot circa 1685 in handen heeft.

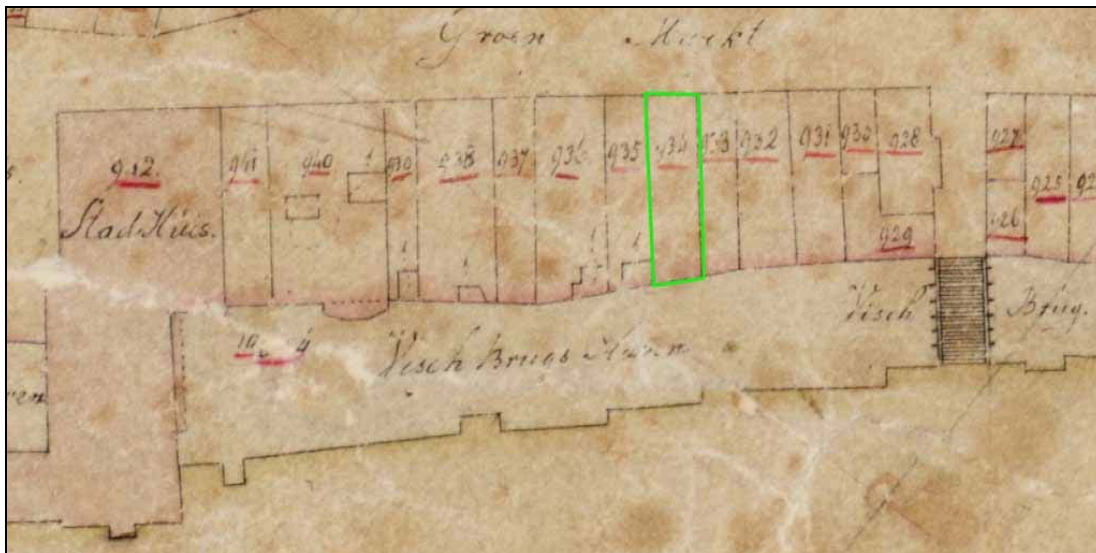
Vanaf 1686 wordt Cornelis Mesch, beenhakker, als nieuwe eigenaar vermeldt. Dit beroep past in het beeld dat er in de omgeving Vleeshouwersstraat/Groenmarkt nog steeds een grote concentratie vlees- en beenhouwers was.

In 1708 staat het huis op naam van zijn weduwe Christina van Schagen en wordt in 1719 door de oudste dochter Alida Mesch verkocht aan de koopvrouw Anna Notemans, weduwe van Samuel Crena.

Tussen 1749 en 1787 is het in handen van Cornelis Papegaai. Hij was een stedelijk ambtenaar die belast was met de inning van de gemeentelijke belastingen. Vermoedelijk heeft hij het huis ingrijpend laten verbouwen, waarbij onder andere een volledig nieuwe voor- en achtergevel zijn aangebracht.

In 1787 wordt het gekocht door de koopman Leendert die een grutterij bezit in de Voorstraat en het betreffende pand verhuurde. In 1803 wordt het verkocht aan één van de huurders, de notaris Telders.

Uit het begin van de 19e eeuw zijn er betrouwbare kadastrale kaarten aanwezig. Op de oudste kadastrale minuut uit 1811-1832 is het pand te zien (afb. 4).

Afb. 4. De locatie van het plangebied (groene lijn) weergegeven op een uitsnede van de kadastrale minuut uit 1811-1832. Hierop is duidelijk te zien dat er voor de aanleg van de huidige Visbrug in 1901-1902 vier panden op de hoek aan de Groenmarkt-Visbrug zijn gesloopt.

Vanaf 1854 is procureur P.A. Kuyk de volgende eigenaar en vervolgens in 1865 komt het in handen van de joodse koopman Philip Zadoks. In 1873 is de eigenaresse Christina Loos. In de periode dat zij in het huis woont, is zij al weduwe en wordt zij vermeld als eigenaresse van de firma Wed. H. Feirabend en Zoon te Dordrecht.

Daarna is het huis tussen 1883 en 1888 in handen van Johanna Jacoba Bouvy, weduwe van Karei George Willem de Bosson (1819-1866), apotheker in Dordrecht en vervolgens is het tussen 1896 en 1929 bezit van G.J. Veenhoven, een fabrikant van mineraalwateren.

Afb. 5. De achtergevel van het pand Groenmarkt 74 (groene lijn) weergegeven op een foto uit 1886-1888 (Dordrechts Archiefnr. 551_50035).

In 1929 bericht de inspecteur van de Bouw- en Woningdienst, dat de hinderwetvergunning van de mineraalwaterfabriek is vervallen "...omdat deze inrichting is opgeheven en de localiteit tot winkel is ingericht." In 1930 is het pand in gebruik als 'bergplaats'. Dan volgt in 1934 een bouwaanvraag door J. Vriesendorp voor het verbouwen van het pand. Uit de bijgaande tekeningen is af te leiden dat de verbouwing grote gevolgen heeft voor de indeling van het huis.

De begane grond wordt vrijwel volledig vrijgemaakt om er een winkelruimte te maken. De keuken, het toilet, bergplaatsen, de kast, de trap naar de verdieping en het gat met de trap naar de kelder verdwijnen. Op 14 maart 1935 is de bouw gereed en in orde bevonden. Na de verbouwing is de begane grond in gebruik als rijwiel- en motorstalling en de bovenwoning verhuurd aan de familie Van de Velde.

In de periode 1967-1970 wordt als bewoner M. Levisson vermeld en in 1973 wordt J. Okkerse van een loodgietersbedrijf als eigenaar vermeld.

4. Veldwerk

4.1 Doel

Tijdens het onderzoek zijn enkele bebouwingsresten gedocumenteerd die vrijkwamen na het verwijderen van de vloer. Daarnaast is er op circa twee meter uit de achtergevel een boring gezet waardoor de bodemopbouw is bepaald. In het veld zijn de muurresten en boorlocaties vastgelegd door deze in te meten aan de hand van de bestaande binnenzijdes van de gevelmuren. Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 6 december 2012.

4.2 Onderzoekresultaten

Allereerst zal de bodemopbouw worden besproken, gevolgd door de archeologische aspecten.

Bodemopbouw

Een geïnterpreteerd, lithostratigrafisch profiel is afgebeeld in afbeelding 6. De aangetroffen bodemafzettingen zijn, van beneden naar boven, in te delen in de volgende drie lithostratigrafische eenheden.

Klastisch pakket 1

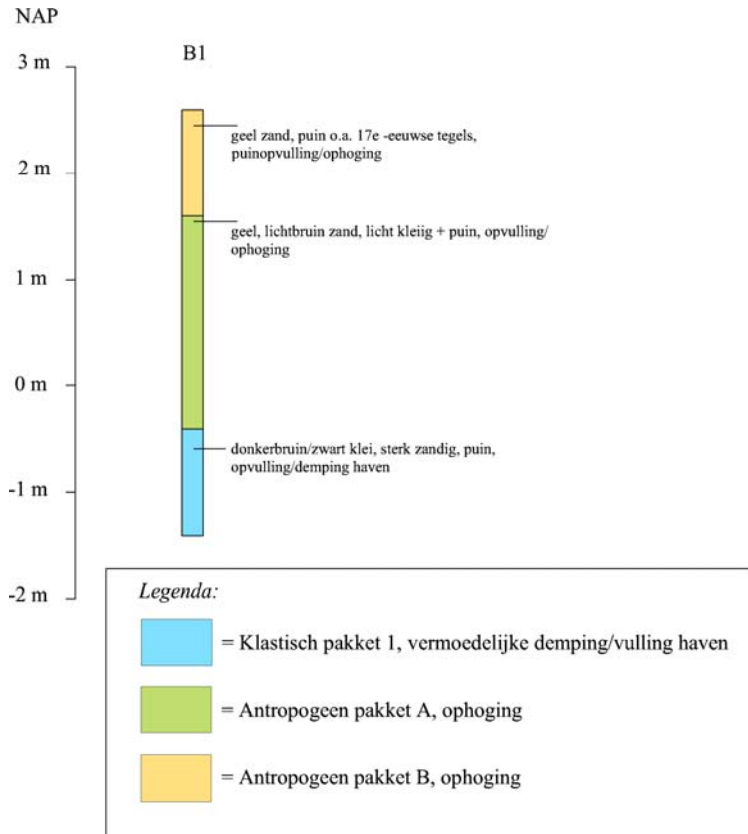
Het diepst aangeboorde pakket bestaat uit donkerbruin tot zwarte, sterk zandige klei met puin. Van het pakket is alleen de top aangeboord en de boring is gestaakt op 4 m – mv (1,41 m – NAP) gestaakt op een ondoordringbare laag (afb. 6). De top ligt op 0,4 m – NAP. De afzetting betreft waarschijnlijk de havenvulling uit de periode vóór de aanleg van (dit achterdeel van) het huis *In't (Gulden) Vlies* en het bijbehorende achtererf. Vermoedelijk is dit een natuurlijk opvulling van de haven, maar het kan ook (deels) een antropogeen pakket zijn (een havenversmalling). Vermoedelijk dateert het pakket in de periode vóór de 16^e eeuw.

Antropogeen pakket A

Hierop is een pakket geel, lichtbruin kleiig zand met veel bouwpuin aanwezig. De top ligt op 1,6 m NAP en heeft een dikte van 200 cm. Dit is een antropogeen opgebracht pakket; vermoedelijk betreft het een demping van een deel van de haven met als doel het verlengen van het (te bebouwen) achtererf. Het dateert ten minste uit de periode eind 15^e - begin 16^e eeuw.

Antropogeen pakket B

Hierop is een laag geel zand met bouwpuin aanwezig. In het pakket is bouwpuin en muurwerk uit de periode 17^e eeuw en later aanwezig. Het is direct onder de huidige vloer (2,6 m NAP) aanwezig en heeft een dikte van 100 cm direct onder het 20^e –eeuwse zandpakket en is circa 250 cm dik. Het is een ophoging in het achterhuis dat dateert uit de 17^e eeuw of later.

Afb. 6. Een geo-archeologische interpretatie van de bodemopbouw in het onderzoeksgebied Groenmarkt 74.

Archeologie

In het hoogst gelegen zandpakket dat direct onder de huidige vloer aanwezig is, zijn enkele muurresten uit de 17e – 20e eeuw aanwezig (afb. 7). Het gaat om twee lengtemuren en een dwarsmuur van kamer(s) in het achterhuis van het pand.

Afb. 7. Eén van de lengtemuren onder de huidige vloer in het achterhuis aan de Groenmarkt 74. Gezien in zuidwestelijke richting (de havenzijde is links, Groenmarktzijde rechts).

Afsluitend

De aanwezige bouwresten die na het verwijderen van de huidige vloer zijn aangetroffen zijn gedocumenteerd. De muurresten zullen niet worden verstoord en blijven in situ behouden. De bevoegde overheid voor deze waarneming is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over de in dit rapport verwoorde resultaten dient contact opgenomen te worden met dhr. M.C. Dorst, senior archeoloog gemeente Dordrecht (tel. 078-770 4904).

Literatuur

Sigmond, C., 2010: *Bouwhistorische verkenning In't Gulden Vlies, Groenmarkt 74-76, Dordrecht*. Rapportage bouwhistorisch onderzoek.